

## بررسی و معرفی کتیبه‌ای از موزه‌ی حرم حضرت شاه چراغ (ع)

محمد رضا ضیا<sup>۱</sup>، محمود مهرآوران<sup>۲</sup> و سحر زارع<sup>۳</sup>

### چکیده

سنت کتیبه‌نگاری پیشینه‌ای دیرینه دارد و از کهن‌ترین نگارش بشر به شمار می‌آید. کتیبه‌ها گاهی اطلاعات بنا را بیان می‌کنند و گاهی تزیینات بنا را تشکیل می‌دهند. یکی از کتیبه‌هایی که جنبه یادمانی دارد؛ کتیبه‌ای است که به شماره ۹۹۰۱/۰۳/۰۰۳۴۳ در موزه‌ی حرم مطهر حضرت احمد بن موسی الکاظم شاه چراغ (ع) ثبت و نگهداری می‌شود. این کتیبه از نظر ادبی و محتوایی متن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. کتیبه‌ی مذکور حاوی ابیاتی از ترکیب‌بند ۹۹ بیتی میرزا احمد متولی باشی، تولیت آستان حضرت شاه چراغ (ع) در عهد محمد شاه قاجار است که در مرثیه‌ی سرور سالار شهیدان حضرت ابا عبدالله...الحسین سروده شده است. این پژوهش ابتدا به شرح حال مختصری از شاعر پرداخته و سپس ضمن بررسی ترکیب‌بند مذکور به معرفی این کتیبه‌ی خطی می‌پردازد.

**کلید واژگان:** میرزا احمد متولی باشی، کتیبه خطی، ترکیب‌بند، مرثیه، شاه چراغ (ع).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
رتال جامع علوم انسانی

<sup>۱</sup> - دکترای زبان و ادبیات فارسی، مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران؛ پست الکترونیکی:

ziyamohammadreza@gmail.com

<sup>۲</sup> - دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه قم.

<sup>۳</sup> - دانشجوی دکترای زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزآباد و دبیر آموزش و پرورش ناحیه دو شیراز.

## مقدمه

**کتیبه در لغت:** آنچه به خط جلی نسخ یا نستعلیق و یا به خط طغرا و یا به خط کوفی بر دوره‌ی دیوار مساجد و مقابر و اماکن متبرکه یا سر در دروازه‌ی امرا و بزرگان نویسند و یا نقش کنند (از ناظم الاطباء). نوشته‌ای که حاشیه مانند دور سر در عمارت و بر بدنه‌ی دیوار مسجد و مقبره و بقعه و تخت و کرسی و در و نیز بر کرانه‌ی پارچه که سفره و بیرق و جامه (جامه‌ی خانه‌ی کعبه) و زین پوش و جلیل اسب و پوشش تکیه‌ها و غیره باشد نویسند (دهخدا، ذیل واژه‌ی کتیبه).

کتیبه‌ها از نظر موضوع، محتوا، نوع خط و... دسته‌بندی‌های مختلفی دارد. «کتیبه‌ها از منظر و ویژگی‌هایی چون موضوع و مضمون، مواد و مصالح، زبان، خط، تاریخ، نوع بنا و محل قرارگیری، مطالعه و دسته‌بندی کرده‌اند و به علاوه، در قالب کتیبه‌های یادمانی، دینی و بنایی نیز طبقه‌بندی نموده‌اند» (میرزا ابوالقاسمی، ۱۳۸۷: ۱۱-۱۰).

کتیبه‌ی مذکور ابیاتی از بندهای پنج، هفت و هشت ترکیب‌بند ۹۹ بیتی میرزا احمد متولی باشی است. به نظر می‌رسد در سالیانی که وی عهده‌دار تولیت آستان بوده؛ دستور تهیه و نصب آن را در حرم مطهر داده است. میرزا احمد متولی باشی از جمله شاعرانی است که بخش زیادی از دیوان اشعارش به مدح و مرثیه‌ی اهل بیت (ع) اختصاص دارد (ضیا، ۱۳۹۹: ۶۱). این کتیبه بخشی از ترکیب‌بندی است که در رثای سیدالشهدا (ع) سروده و گویا به ترکیب‌بند مشهور محتشم کاشانی نظر داشته است.

## مرثیه سرایی

**مرثیه، رثا:** در لغت گریستن بر مرده و برشمردن محاسن و محامد وی است و در اصطلاح، شعری را که در رثای کسی ساخته باشند، مرثیه می‌گویند (دهخدا، معین، ذیل واژه‌ی مرثیه، رثا). نخستین مرثیه‌هایی که در ادب فارسی به جای مانده، اشعاری است که رودکی سمرقندی در رثای شاعران هم‌عصر خویش سروده است. از جمله درباره ابوالحسن مرادی بخارایی، شهید بلخی، امیر اسماعیل سامانی و... (رودکی، ۱۳۷۴: ۴-۴۳) مرثیه‌ها بر حسب مناسبات سراینده با شخص متوفی به سه نوع تقسیم می‌شود: مرثیه رسمی، شخصی و مذهبی (افسری کرمانی، ۱۳۷۱: ۴۵). مرثیه مذهبی به نوعی از مرثیه گفته می‌شود که شعرا در سوگ رهبران مذهبی، عالمان دینی یا مصیبت و شهادت ائمه اطهار و پیشوایان دینی (ع) به‌ویژه سیدالشهدا حضرت امام حسین علیه‌السلام و یاران وفادار می‌سرایند. سرودن

مراثی در سوگ شهدای کربلا و تشکیل مجالس عزا و اقامه مجامع سوگواری واقعه کربلا بلافاصله بعد از زمان وقوع آن حادثه جان‌سوز شروع شد و تا زمان حال ادامه یافته است (همان: ۱۰۹).

در دوره قاجاریه به واسطه رواج مجالس روضه‌خوانی و اهمیتی که پادشاهان و رجال و مردم این عهد به برپایی مراسم سوگواری سالار شهیدان به‌خصوص در ایام محرم و صفر می‌دادند مرثیه‌سرایی رونق تازه‌ای گرفت و آثار برجسته‌ای در این زمینه بر جای ماند (همان: ۱۵۷).

در میان مراثی سروده شده توسط میرزا احمد متولی باشی ترکیب‌بندی ۹۹ بیتی وجود دارد که بندهایی از آن در زمان حیات شاعر که تولیت آستان را بر عهده داشتند (طی سال‌های ۱۲۳۸ تا ۱۲۵۶) به‌صورت کتیبه در آمده و بر دیوارهای اطراف ضریح حرم مطهر نصب شده است. این کتیبه اکنون در موزه‌ی حرم مطهر شاه‌چراغ نگهداری می‌شود.

### ترکیب‌بند

قالبی است مرکب از چند بند غزل‌گونه که بندها از حیث وزن و شمار ابیات باهم برابرند ولی هر بند خود قافیه‌ای جدا دارد. در پایان دربند بیتی در همان وزن می‌آید که آن نیز برای خود قافیه‌ای جدا دارد (ارژنگ، ۱۳۷۵: ۷۸). معروف‌ترین ترکیب‌بندهای فارسی از محتشم کاشانی (واقعه‌ی کربلا) و جمال‌الدین عبدالرزاق اصفهانی (در نعت پیامبر اسلام) و وحشی بافقی (شرح پریشانی) است. موضوع ترکیب‌بند مواردی از قبیل مدح، وصف، رثا، عشق، و عرفان را دربر می‌گیرد.

مولانا کمال‌الدین کاشانی، متخلص به محتشم از شاعران قرن دهم هجری و معاصر با شاه طهماسب اول صفوی است. عمده شهرت او مدیون ترکیب‌بندی است که در رثای شهیدان کربلا و سالار شهیدان حضرت اباعبدالله الحسین (ع) سروده است. این ترکیب‌بند در ۱۲ بند یعنی در ۹۷ بیت سروده شده است.

باز این چه شورش است؟ که در خلق عالم است باز این چه نوحه و چه عزا و چه ماتم است؟

(محتشم کاشانی، ۱۳۷۰: ۲۱۵)

ذبیح‌الله صفا در کتاب (تاریخ ادبیات ایران جلد ۱/۵ صفحه ۶۱۶) آورده است که: «اهمیت کار محتشم کاشانی در آن است که ساختن مراثنی اهل‌بیت را با سرودن «دوازده بند» معروف خود به اقتفای «هفت بند» حسن کاشی رواجی تازه بخشید» (صفا، ۱۳۷۶: ۶۱۶).

تعریف و تمجید فراوانی از این ترکیب‌بند شده است. آن را گوشواره‌ی گوش سخن تا یوم‌القرار نامیده‌اند (اسکندر بیگ منشی، ۱۳۵۰: ۲۷۳). از جمله مقلدان پیروان این ترکیب‌بند بدیع و سوزناک و مؤثر عبارت‌اند از: وحشی بافقی، عاشق اصفهانی، صباحی بیدگلی، فتحعلی شاه قاجار (خاقان)، وصال شیرازی، سروش اصفهانی و ادیب الممالک فراهانی، علامه کمپانی، اهلی شیرازی و میرزا احمد متولی باشی.

### میرزا احمد متولی باشی

میرزا احمد متولی باشی، متخلص به «روشن» و ملقب به «روشن عالی گوهر» از نوادگان میرشریف جرجانی است. پدر او محمدحسین متخلص به «عالی» است. پدر بزرگ شاعر میرزا محمد، کلانتر عهد کریم‌خان زند و صاحب روزنامه‌ی کلانتر است. میرزا محمد کلانتر خواهرزاده‌ی میرزا محمدحسین شریفی صاحب اختیار فارس است (میرزا حسن حسینی فسایی، ۱۳: ۴-۹۴۳).

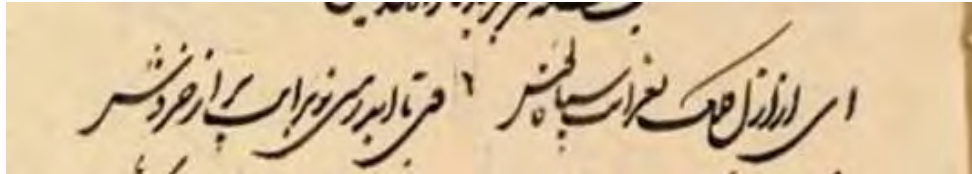
میرزا احمد متولی باشی در سال ۱۲۱۵ ق در شیراز زاده شده است. در محله‌ی بازار مرغ شیراز نشو و نمو یافت. در عصر محمدشاه قاجار، پس از آن که پدرش در اثر بیماری تب‌دق - که سالیانی با آن دچار است - فوت می‌کند؛ مدتی عهده‌دار تولیت آستان مقدس حضرت احمد بن موسی الکاظم شاهچراغ (ع) می‌شود (همان: ۹۴۴). میرزا محمدحسن حسینی فسایی که از معاصران میرزا احمد روشن است؛ در فارس‌نامه با این القاب و عناوین او را معرفی می‌کند: «جناب قدوه‌ی اخیار و زیده‌ی ابرار سید سادات و مجمع سعادات، نادره‌ی زمان، ناظم در و مرجان» (همان: ۵-۹۴۴). میرزا محمدحسین شعاع‌الملک در تذکره‌ی شکرستان سال وفات او را ۱۲۶۲ هـ.ق بیان می‌کند و می‌گوید: «جنازه‌ی شریفش را حمل نجف اشرف نموده، و در آن مکان فیض نشان مدفون گردید» (شعاع شیرازی، ۱۳۹۲: ۷۵۳).

ترکیب‌بند میرزا احمد متولی باشی در نسخه‌ی خطی دیوان اشعارش با این بیت آغاز

می‌شود:

ای از ازل فلک به عزایت سیاه‌پوش وی تا ابد زمین ز برایت پر از خروش

(برگ ۲۴ خ)



(برگ ۲۴ خ)

### بررسی و معرفی کتیبه

کتیبه‌ی مذکور اکنون سه بخش است. به نظر می‌رسد به دلیل دیوارهای متعدد اطراف ضریح حرم مطهر، هر بخش از کتیبه بر دیواری نصب بوده است. مشخصات این سه بخش این‌گونه است:

#### بخش نخست

ابعاد کتیبه ۱۹۴×۴۰ cm در دو سمت راست و چپ دارای حاشیه‌ی مُذهَّب و در سمت چپ آخرین مصراع اطلاعات مرمت کتیبه (۱۳۲۸ هـ.ق) ثبت شده است:

چون که از شاه‌چراغ غفار مددی گشت به این خادم زار  
کرده تعمیر کتیبه چاکر حَسَن الخیر خزانه‌ی دار

هر مصراع در یک قاب نگاشته شده و هر قاب با لچک سورمه‌ای رنگ با خطوط اسلیمی که در چهار گوشه‌ی قاب تزیین شده است. کاغذ آن از نوع فرنگی که به دلیل استحکام و دوام بیش‌تر بر روی پارچه نصب شده است. دارای مذهب ابر و مه و بین تذهیب‌ها تا مرز هر قاب طلا اندازی شده است. دارای جدول زرین تحریردار که ۳ تحریره است. برخی جاها خوردگی و افتادگی کاغذ به چشم می‌خورد. همه‌ی ابیات در دو ردیف افقی نوشته شده و میان خط افقی اول و دوم با دو خط موازی مشکی رنگ از هک جدا شده است. شروع و پایان

هر بخش دارای تزیین و نقش گل دیده می‌شود. بیت‌های نگاشته شده در بخش اول کتیبه در نسخه‌ی خطی دیوان اشعار میرزا احمد متولی باشی به این ترتیب ثبت شده و از بند ۵ ترکیب‌بند است: (۵۷/۵۸/۵۹/۶۰/۶۱/۶۲/۶۳/۶۴/۶۵) (ضیاء، ۱۳۹۹: ۹۰-۸۹).

|    |                                    |                                       |
|----|------------------------------------|---------------------------------------|
| ۵۷ | از پشت ذوالجناح چو شه گشت سرنگون   | ساکن شد آسمان و زمین گشت بی‌سکون      |
| ۵۸ | هنگامه (ی) قیامت کبرا شد آشکار     | گفتی گسیخت سلسله (ی) ربط کاف و نون    |
| ۵۹ | از زخم تیر و نیزه جراحات پیکرش     | بود از هزار و نه صد و پنجاه و یک فزون |
| ۶۰ | تاب نشستنش به تن ناتوان نبود       | از بس که از جوارح وی رفته بود خون     |
| ۶۱ | بر متکای خاک سر از بی‌کسی نهاد     | خاکم به سر، به خاک سر خود نهاد چون!   |
| ۶۲ | طفل حسن (ع) چو بی‌کسی عمّ خویش دید | آمد دوان دوان ز سرپرده‌ها برون        |
| ۶۳ | پهلوی عمّ خویش به غم خواری آرمید   | گفت: ای شهید ظلم و ستم حال توست چون؟  |
| ۶۴ | تیری سه شعبه بر تن آن طفل بی‌گناه  | آمد ز شست ظلم ستم پیشه (ی) زبون       |
| ۶۵ | شد آن زمان مصیبت آن تشنه لب شدید   | که آن طفل سر به دامن عمّش به خون تپید |

(همان: ۹۰-۸۹)

## بخش دوم

این بخش از کتیبه دو قسمت مجزا شده است. ابعاد قسمت اول ۳۱۰×۴۰cm با همان اطلاعات و ویژگی‌های

بخش نخست است. ابعاد قسمت دوم ۱۸۶×۴۰cm است. تفاوت ابعاد هر قاب با توجه به تعداد واژگان هر مصرع ۳۷×۱۶ و ۴۰×۱۶ است. بیت‌های نگاشته شده در بخش دوم کتیبه در نسخه‌ی خطی دیوان اشعار میرزا احمد متولی باشی از بند هفتم ترکیب‌بند مذکور گرفته شده و ترتیب آن به این قرار است: (۸۵/۸۴/۸۳/۸۲/۸۱/۸۰/۷۹)



(نگارنده، آرشو موزه‌ی حرم مطهر حضرت شاه‌چراغ(ع))

- ۷۹ چون از شقاوت عمر سعد روسیاه در خاک و خون تپید شهنشاه دین پناه
- ۸۰ باد سیه وزید و جهان گشت قیر فام گفتی که در محاق نهان گشت مهر و ماه
- ۸۱ آشوب رستخیز قیامت شد آشکار در حیرتم که دهر نگشت از چه رو تباه
- ۸۲ فریاد جبرئیل شد از شش جهت بلند آن دم که بر سنان رفت رأس شاه
- ۸۳ ناگه ز سمت بادیه با زین واژگون شد ذوالجناح غرقه به خون تا به قتلگاه
- ۸۴ در جست‌وجوی شاه شهیدان به هر طرف خونابه می‌فشاند همی چشمش از نگاه
- ۸۵ تا دید نعش صاحب خود را در آن میان بر خاک دست و پا زده افتاده بی‌پناه
- (همان: ۹۰-۹۱)

### بخش سوم

ابعاد کلی این قسمت ۳۱۸×۴۰ cm و ابعاد قاب‌ها با توجه به تعداد کلمات و واژگان هر بیت ۳۷×۱۶ و ۳۵×۱۶ است. در هر ردیف از خطوط دارای جدول سه خط تحریر دار است و بین خط یا ردیف افقی اول و دوم هیچ خط

مقسمی وجود ندارد. بیت‌های مذکور در بخش اول کتیبه در نسخه‌ی خطی دیوان اشعار میرزا احمد متولی باشی به این ترتیب ثبت شده است. این ابیات از بندهای ۷ و ۸ ترکیب‌بند گزینش شده است: (۸۶/۸۸/۹۰/۹۱/۹۴/۹۷/۹۸/۹۹)



(نگارنده، آرشیو موزه‌ی حرم مطهر حضرت شاهچراغ (ع))

۸۶ پهلوی آن شهید به خون خفته آرمید از درد کوفت سر به زمین و کشید آه

۸۸ از بس که سر به خاک فرو کوفت شد ز هوش گفتمی به مرغزار جنان برگرفت راه

۹۰ با حرب (ی) ستیزه پس آن قوم کینه خواه بستند بر زنان مصیبت رسید (ه) راه

۹۱ قومی گشوده دست به آزار بی‌کسان جمعی فشرده پای به تاراج خیمه‌گاه

۹۴ از تارک شکسته یکی لاله‌سان عذار و ز ضربت تپانچه یکی نیلگون جباه

۹۷ چون شد ز خیمه آتش بیداد شعله‌ور گشت آسمان ز دود دل دردشان تباه

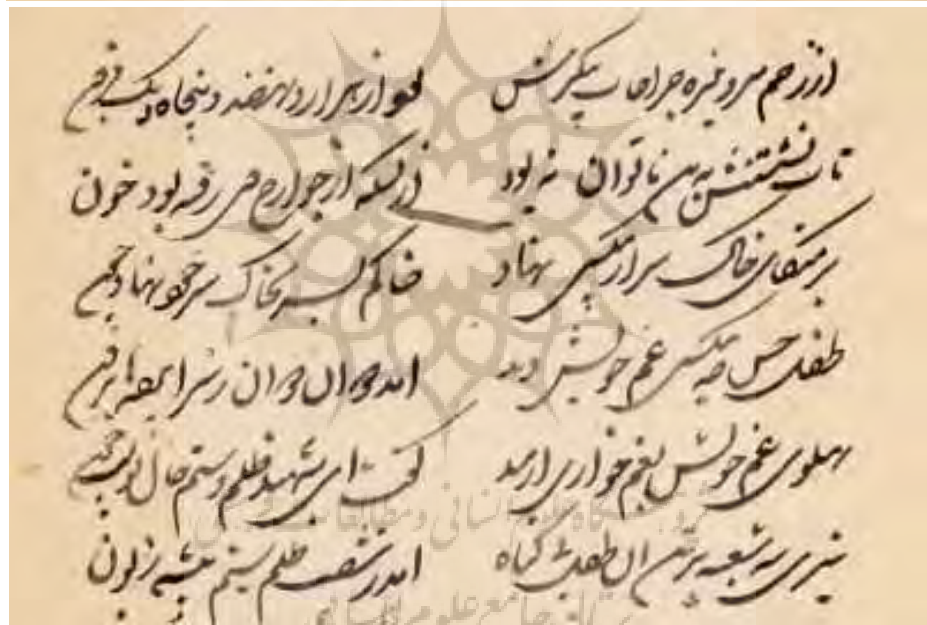
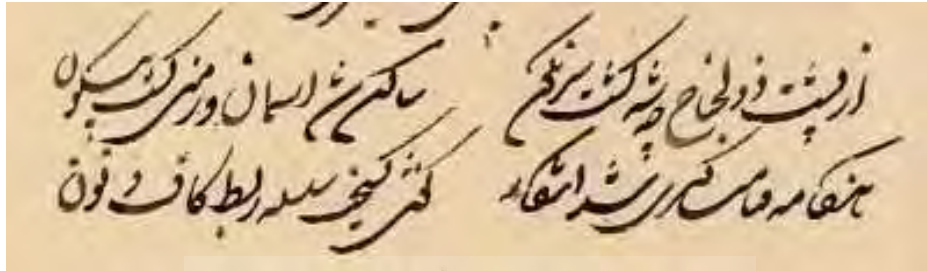
۹۸ محشر ز یاد رفت، جهان را دمی که رفت آن کاروان غم‌زده از راه قتلگاه



۹۹ ظلمی نکرده‌اند که آید به شرح راست گر خامه مختصر کند این دردشان رواست

(همان: ۹۱)

ترکیب‌بند مذکور در برگ ۲۴ نسخه‌ی خطی دیوان اشعار میرزا احمد متولی باشی ثبت است.



(برگ ۵-۲۴ ان خ)

## نتیجه‌گیری

کتیبه‌های دوران اسلامی علاوه بر نقش تزئینی، جنبه‌ی معنوی نیز داشته است. کتیبه‌ی موزه‌ی حرم مطهر حضرت شاهچراغ (ع) از اشعاری برگرفته شده که در رثای سرور سالار شهیدان سروده شده و جنبه‌ی معنوی آن بر نقش تزئینی کتیبه پررنگ‌تر است.

پیشگام مرثیه‌های مذهبی و کهن‌ترین مرثیه در ادب فارسی نخستین سوگنامه‌ای است که کسایب مروزی در عزای شهیدان کربلا سروده است (ریاحی، ۱۳۸۰: ۸۲). موقعیت دینی و مذهبی در عهدقاجار به گونه‌ی خاصی است. یعنی کشور رنگ کاملاً مذهبی دارد و شاهان قاجاری چهره‌ی مذهبی خود را روز به روز نمایان‌تر می‌کنند (خاتمی، ۱۳۸۰: ۵۵). میرزا احمدمتولی باشی نیز به دلایلی همچون فضای جامعه، پیشینه‌ی خانوادگی، جایگاه اجتماعی و عهده‌داری تولیت آستان حضرت شاهچراغ (ع) و از همه مهم‌تر علاقه و ارادت قلبی به خاندان رسالت بخش زیادی از دیوان اشعار خود را به مدح و ستایش و مرثیه‌ی اهل‌بیت (ع) اختصاص داده است (ر.ک: بررسی اشعار مدحی و مراثی میرزا احمد متولی باشی، دو فصلنامه زبان و ادب فارسی، شماره ۲۲ فصل بهار - تابستان ۱۳۹۹). شاعر در دیوان خویش ۶۱۳ بیت در مرثیه‌ی حضرت سیدالشهدا (ع) سروده است. که این ترکیب‌بند ۹۹ بیتی بخشی از آن است. وی در این ابیات و به‌طور اخص در این ترکیب‌بند ضمن اشاره به تشنگی حضرت و یارانش، از نحوه‌ی شهادت، مصیبت و رنج اسارت اهل‌بیت (ع) غارت و تاراج خیمه‌گاه صحنه‌هایی جانکاه را به تصویر می‌کشد.

این کتیبه برگرفته از همین ترکیب‌بند ۹۹ بیتی است از نظر تاریخی نیز متعلق به این دوره‌ایست که شاعر عهده‌دار تولیت حرم حضرت شاهچراغ (ع) بوده‌اند. هرچند طبق اطلاعات کتیبه، تعمیر آن در سال ۱۳۲۸ یعنی ۶۶ سال پس از فوت شاعر و در دوران تولیت سید جلال‌الدین محمد مجدالاشراف (۱۳۳۱-۱۲۶۴ق) اتفاق افتاده است.

## سپاس‌گزاری

نگارنده بر خود لازم می‌داند از آقای بهروز موسی‌زاده مسئول محترم موزه‌ی آستان مقدس حضرت شاهچراغ (ع)، سرکار خانم‌ها لیلا موسوی و مریم ابراهیمی از کارکنان بخش اسناد و نسخ خطی وقت، مرکز پژوهش‌های آستان مقدس که در گردآوری اطلاعات کتیبه‌ی مذکور این پژوهش را یاری دادند؛ سپاس‌گزاری نماید.

## منابع

- ارژنگ، غلامرضا (۱۳۷۵). زبان و ادب فارسی. تهران، نشر قطره.
- اسکندر بیگ منشی (۱۳۵۰). عالم آرای عباسی. تهران، انتشارات امیرکبیر.
- افسری کرمتی، عبدالرضا (۱۳۷۱). نگرشی به مرثیه سرایی در ایران. تهران، انتشارات اطلاعات.
- حسینی کازرونی، سیداحمد، حمیدی، سیدجعفر، ضیا، محمدرضا (۱۳۹۹). مقاله بررسی اشعار مدحی و مرثیاتی میرزا احمد متولی باشی، دو فصلنامه زبان و ادب فارسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد فسا، شماره ۲۲ فصل بهار - تابستان ۹۹.
- خاتمی، احمد (۱۳۸۰). تاریخ ادبیات ایران در دوره‌ی بازگشت ادبی. تهران، پایا.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۴). لغت‌نامه. ج ۱۱، محمدمعین وسیدجعفر شهیدی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- رودکی سمرقندی، ابوعبدالله جعفر (۱۳۷۴). دیوان اشعار. شرح و توضیح منوچهر دانش‌پژوه، تهران نشر توس.
- روشن، میرزا احمد متولی باشی (۱۲۸۲ ق). نسخه خطی دیوان اشعار. مرکز پژوهش‌های حضرت شاه‌چراغ (ع) شماره ثبت ۳۰.
- ریاحی، محمدامین (۱۳۹۶). کسایه مروزی، تهران، علمی.
- شعاع شیرازی، میرزا محمدحسین (۱۳۹۲). تذکره‌ی شکرستان. تصحیح و تعلیق عبدالرسول فروتن، قم، مجمع ذخائر اسلامی.
- صفا، ذبیح‌الله (۱۳۳۶). تاریخ ادبیات ایران، ج ۵، تهران، انتشارات ابن‌سینا.
- ضیا، محمدرضا (۱۳۹۹). بررسی زبان و بیان، سبک و اندیشه، تصحیح و تحشیه دیوان میرزا احمد متولی باشی. رساله‌ی دکترای زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر. چاپ نشده.
- فسایی، میرزااحسن (۱۳۸۸). فارس‌نامه ناصری. ج ۲، تصحیح و تحشیه منصور رستگار فسایی، تهران، امیرکبیر.
- قلیچ‌خانی، حمیدرضا (۱۳۷۳). رسالاتی در خوشنویسی و هنرهای وابسته. تهران، روزنه.
- محتشم‌کاشانی، کمال‌الدین (۱۳۷۰). دیوان اشعار. تصحیح مهرعلی گرگانی، تهران، انتشارات سنایی.
- میرزا ابوالقاسمی، محمد صادق (۱۳۸۷). کتیبه‌های یادمانی فارس بناهای قرن هفتم تا دهم هجری. تهران، فرهنگستان هنر.